CP 00260_ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียน_2561

ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียน

มรดกล้านนาๆ

เครื่องสักการบูชาของชาวล้านนา มีสิ่งของหลัก คือ **ข้าวตอก ดอกไม้** และ**ธูป เทียน** เครื่องสักการะดังกล่าวนี้อาจใช้บูชาบุคคลที่ควรแก่การบูชารวมไปถึง ผี เทวดา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ในฐานะที่ชาวล้านนานับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ก็ได้ใช้เครื่องสักการะบูชาเหล่านี้สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังปรากฏคำไหว้ขอยมาแก้วทั้งสาม (พระรัตนตรัย) ตอนหนึ่งว่า

"บัดนี้ ผู้ข้าทั้งหลาย ก็ตกแต่งแปลงพร้อม
น้อมนำมายัง อัคคิฐูปะบุปผา ลาชา ดวงดอก
ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียนมวลมาก ปฐมวิภาคเบื้องต้นหนที
จักขอปูชายัง พระสะหรีสัพพัญญูเจ้าผู้รู้ตื่น
ทุติยวิภาคปูชาพระธัมมะเจ้าอันหอมรื่น นับได้แปดหมื่นสี่พันขันธ์ ส่วนตติยกัณฑ์วิภาค
ผู้ข้าหากปูชายังพระสังฆะเจ้า อันมีสีลใสปเส้า เรืองงาม..."

ชุดเครื่องสักการบูชาดังกล่าวอันประกอบไปด้วย *"อัคคิฐูปะบุปผา ลาชา ดวงดอก ข้าวตอก ดอกไม้ลำเทียน"* เรียกกันโดยทั่วไปว่า **"ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียน"**

เรื่องของเครื่องสักการบูชานี้ มีผู้รู้ได้ตีความหมายเชิงสัญลักษณ์อีกทั้งยังมีรายละเอียดที่น่าสนใจไว้ว่า

ข้าวตอก หรือที่ภาษาบาลีว่า **"ลาชา"** เป็นเครื่องบูชาพระพุทธ ด้วยคุณสมบัติที่เปรียบได้กับคุณของพระพุทธเจ้าสามประการ คือ

๑. ขณะที่คั่ว มีลักษณะแตกกระจายออกเป็นดอกเปรียบเสมือนความแตกฉานของพระปัญญาคุณ

๒. มีสีขาวบริสุทธิ์ เปรียบดังพระวิสุทธิคุณ

๓. มีลักษณะเบ่งบานดุจดั่งพระเมตตาที่เบ่งบานงดงามอยู่เต็มน้ำพระทัย เปรียบได้กับพระมหากรุณาคุณ

ดอกไม้ เป็นเครื่องบูชาพระสงฆ์ เพราะดอกไม้มีหลากชนิดมีสีสันต่างๆ กันไป เมื่อเก็บมารวมอยู่ในที่เดียวกัน เสมือนพระสงฆ์แต่ละรูปมาจากที่ต่างกัน เมื่อมาบวชเป็นพระสงฆ์ในศาสนาถือปฏิบัติในพระวินัยเดียวกันก็ย่อมงดงามเป็นหนึ่งเดียวเช่นกัน

สำหรับการเก็บดอกไม้นั้น ในสมัยโบราณจะไม่เก็บดอกไม้ในวันธรรมสวนะ เพราะถือกันว่าเป็นการทำร้ายชีวัตต้นไม้ อีกทั้งยังเป็นการรบกวนรุกขเทวดาที่รักษาศีลอยู่ ณ ต้นไม้นั้นด้วย นอกจากนี้การเก็บดอกไม้เพื่อนำไปเป็นเครื่องสักการบูชาแต่ละครั้งผู้เฒ่าผู้แก่มักมีคำบอกกล่าวในการเก็บดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นคำอัญเชิญดอกไม้ด้วยถือว่าเป็นสิ่งสวยงามมีกลิ่นหอม มีความบริสุทธิ์ควรค่าแก่การบูชาพระ และยังถือว่าดอกไม้เป็นสิ่งมีชีวิตที่พึงได้รับอานิสงส์จากการอุทิศตนถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อให้ได้ถึงซึ่งนิพพาน จึงได้มีคำกล่าวที่ไพเราะอ่อนหวานและเต็มไปด้วยความรู้สึกแห่งกตัญญูตาธรรม ดังสำนวนตัวอย่างต่อไปนี้

"พุ่มคุ่มบานใบ งามใสปเส้า
จักพาเอาเจ้า เข้าชั้นฟ้าเมรพาน"

(เจ้าพุ่มต้นไม้ที่มีใบงามและกำลังออกดอกบานสวยงามมีมีที่ติ ขอนำพาเอาเจ้าเข้าสู่สวรรค์ชั้นฟ้าและสู่แดนพระนิพพานเป็นที่สุด)

"คะค่อมป้อมใบ หัวใจ่เส้า
ข้าขอเก็บเอา แม่เจ้าไปทาน
ขึ้นสู่นิพพาน ชั้นฟ้าแด่เต๊อะ"

(เจ้าดอกไม้ใบป้อม หัวใจเจ้าไม่มัวหมอง ข้าขอเก็บเอาเจ้าไปถวาย และเชิญเจ้าขึ้นสู่ชั้นฟ้ามหานิพพานเทอญ)

"นางดวงดอกไม้ ย้อยปล่ายกิ่งหลาม
ยอดสร้อยนางงาม ปู่จาพระเจ้า
เข้าสู่นิพพาน หอมมัคคญาณ
เถิงชั้นฟ้าเต๊อะ"

MAI RAJABHAT UNIVERSITY

(เจ้าดอกไม้ที่บานสะพรั่งอยู่ปลายกิ่ง เจ้างดงามควรแก่การบูชาพระพุทธเจ้า เชิญเจ้าหอมขึ้นถึงชั้นฟ้ามหานิพพานเทอญ)

"นางดวงดอกไม้ ย้อยปลายกิ่งหลาม
ยอดงามร้อยนงราม งามใสปล่เส้า
ขอเชิญบุปผา ปู่จาพระเจ้า
เข้าสู่นิพพาน แด่เต๊อะ"

(เจ้าดอกไม้น้อย เบ่งบานอยู่ปลายใบ จะเชิญเจ้าไปสู่พระนิพพานเถิด)

"หักจากกิ่งโก่ ลงจากกิ่งก่า
ลาจากต้น หล่นจากใบ
ขอเชิญนายไป สู่นิพพานเต๊อะ

(ขอหักจากกิ่ง ต้นและใบ ขอเชิญเจ้าไปสู่นิพพานเถิด)

ลำเทียน หรือที่ภาษาบาลีว่า **"อัคคิฐูปะ"** โดยที่ อัคคิ หมายถึง เทียนขี้ผึ้งที่สามารถจุดให้เกิดแสงสว่างได้ **ฐูปะ** หมายถึงฐูป ที่ชาวล้านนาเรียกว่า **"เทียนแล้"** ซึ่งเทียนแล้นี้ ชาวล้านนาไม่นิยมนำมาจุดไฟแต่มีไว้เป็นเพียงเครื่องสักการะเท่านั้น

ในการบูชา มักมีคำกล่าวให้เห็นถึงลักษณะการบูชาว่า **"จิ เจาะ แหมะ"** ซึ่ง **"จิ"** คือ การจุดเทียน เมื่อเทียนติดไฟแล้ว จะรวมข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียนใส่ในมือ แล้วประนมมือขึ้น **"เจาะ"** คือ จรดปลายนิ้วหัวแม่มือเหนือระหว่างคิ้ว เพื่ออธิษฐาน จากนั้น วางเครื่องสักการะอื่นๆ ลงบนพื้นที่อันควรหรือเหมาะสม ส่วนเทียน จะนำไป **"แหมะ"** คือ ติดส่วนโคนของเทียนกับแท่นบูชา เนื่องจากเทียนในสมัยโบราณเป็นเทียนที่ฟั่นจากขี้ผึ้งบริสุทธิ์ จึงอ่อนตัวติดกับแท่นบูชาได้ง่ายโดยไม่ต้องลนไฟก่อนติดเหมือนเทียนที่มาจากการหล่อในปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องสักการะของชาวล้านนานั้นบ่งบอกถึงความคิดที่ลึกซึ้งของชาวล้านนาในการมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่ควรบูชา โดยการน้อมนำสิ่งของที่มีคุณค่าอันควรแก่การบูชาที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเต็มไปด้วยความงดงามที่พิเศษนอกเหนือจากสิ่งที่บริโภคในวิถีชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ข้าวตอก ซึ่งโดยปกตินั้นข้าวมีไว้สำหรับบริโภค แต่เมื่อนำมาทำเป็นข้าวตอกก็ถือเป็นสิ่งสักการะ เทียนขี้ผึ้ง (ไม่นับฐูปเพราะรับมาจากถิ่นอื่น) ปกติจะไม่นำมาใช้เพื่อให้เกิดแสงสว่าง ถ้าจะมีการใช้ ก็จะใช้เฉพาะการบูชา และที่น่าสนใจยิ่ง คือ ดอกไม้โดยทั่วไป ดอกไม้ที่มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมจะไม่มีการนำมาบริโภคเป็นอาหารแต่จะนำมาเป็นเครื่องสักการะ ส่วนวิธีการเก็บดอกไม้เพื่อบูชาพระก็จะกระทำด้วยความนุ่มนวลอ่อนโยนดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ตรงนี้สะท้อนให้เห็นการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความอ่อนโยนและเทิดทูน แสดงถึงบุคลิกของชาวล้านนาที่มีพื้นฐานจิตใจอันงดงามมาแต่โบราณกาล.

สนั่น ธรรมธิ
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY